

N.F.S. Grundtvig *Om Ordsprog**Om Ordsprog*[titel]*Om Ordsprog*

Offentliggjort første gang i *Grundtvigs Værker* version 1.14, april 2019

Denne pdf er en læseversion af værket uden kommentarer. Værket findes digitalt med punktkommentarer, indledning, tekstredigering og faksimiler på www.grundtvigsværker.dk

Tekstkilder

A *Førstetrykket*, 1817 (SJ: 312)

Andre udgaver

US *Udvalgte Skrifter 3*

VU *Værker i Udvalg 2*

Teksten er etableret af Kim Steen Ravn

Punktkommentarer, indledning og tekstredigering er skrevet af Kim Steen Ravn, redigeret af Jon Tafdrup og Klaus Nielsen

Tilsyn ved punktkommentarer og indledning ph.d. Simon Skovgaard Boeck

I øvrigt takkes ph.d. Jes Fabricius Møller

PDF ved Kim Steen Ravn

Copyright: *Grundtvigs Værker* 2023

|A:62 |US:493 |VU:195

Om Ordsprog.

Husker jeg ret, da har man den saakaldte Athenes Ord for, at man kan *drukne Poesie*, ja, med Skam at tale om, var det uidentivl mig selv der beskyldtes for den Misgierning, som jeg, paa min |A:63Viis, imidlertid vilde kalde en Helte-Gierning, da der sikkert vil ligesaa meget til, som til at drukne en levende Aal, Noget man vel veed en Molboe prøvede paa, men omsonst. Alvorlig talt, troer jeg da det er umueligt at drukne Poesie, uagtet jeg nødes til at indrømme, at mangan Molboe har forsøgt det, ja at slige Forsøg ret hørde til Dagens Orden i Molboernes gyldne Tid, som man ellers pleier at kalde det oplyste, attende Aarhundrede. Vel veed jeg godt hvormeget der med Skin lader sig indvende mod min Paastand om Umueligheden, da Erfaringen virkelig synes at lære det Modsatte og vise *det er ingen Ting*; men just derfor tvivler jeg om de store

Virksomheder, thi ingen Ting gjør neppe store, og Smaating kan det dog umu|US:494lig være at tage Poesien af Dage, da den dog unægtelig er det Største man har *seet* i Verden. Uagtet altsaa Poesiens Undergang i Vandet synes bekræftet ved mangfoldige Hænders Underskrift saavel i Vers som Prosa, og maa altsaa være ligesaa vis som Djævelens salige Endeligt, der i en af hine Dages Adres-Aviser kundgjordes af hans nærmeste Paarørende for udenbyes Slægt og Venner, saa vover jeg dog at tvivle om begge Dele, og hvad Poesien angaaer, maa jeg bemærke, at man ganske rigtig frembar Vandet, hvori den skulde være druknet, men |A:64kunde aldrig bevise at man |VU:196havde *seet* den, end sige havt den i sin *Haand*, som dog var aldeles nødvendigt, for at *tage* Livet af den. Vel laae der noget i Vandet som man kaldte Poesie, men, for at blive i Molboe-Lignelsen som her passer bedst, det havde aabenbar aldrig været nogen levende Aal, men var en tør Jyde eller en Spegesild, som man, ogsaa paa Molboeviis, havde sat i Gadekiæret for at yngle, og her har vi ret et træffende Billede paa det attende Aarhundredes fleste *Reformationer*: man indbildte sig at have slaaet ihjel, hvad man aldrig havde seet uden Skyggen af, og kom med noget Nyt, som man tænkte skulde oplive Alt, uagtet det i Grunden var en død Sild. Saaledes indbildte man sig at have druknet Christendommen og hele den gamle Historie i det *Skylle-Vand* man kaldte Kritik, og at have besvangret hele Gadekiæret med tysk Fornuft og fransk Physik, hvoraf man haabede en velsignet Yngel. Saaledes indbildte man sig at have druknet den poetiske Aand i Pebermynte-Vand, som man kaldte *Æsthetik*, og tænkte at kunne give Peblinge-Søen baade Liv og Smag, ved at kaste *Navnene* paa gamle Afguder, Muser og Gratier samt andre Billeder deri. At det ikke er lykkedes synderlig med Ynglingen, det veed man, og med Dræbningen seer man jeg paastaaer, det var |A:65ogsaa Fjas, men dog vilde jeg ingenlunde herfor beraabe mig paa den nymodens Christendom, Historie og Poesie, som har sit Borgeleie sammesteds hist ude, og er os, i det mindste af nogle *Over-Løbere* bekiendt, thi, sandt at sige, er det vel det sikkerste Kiendetegn paa, at man er død, naar man gaaer igien, og at det *Spøgerie* er *Gienfærd*, kan jeg ingenlunde tvivle paa. Herinde seer man det da ogsaa grandt, thi seer man ikke, at efter den berømte Hexedands om Freias Alter, ja, hvad som mere er, efter de virkelige, kun altfor flygtige Livs-Tegn Poesien i Oehlenschläger yttrede, haaber man endnu at |US:495Potten skal holde, Potten, hvori det attende Aarhundrede kaagde alskens Sømmensurium til Herre-Rætter for hvem der vilde redde sin Tunge fra al Smag paa sand Poesie. Jeg veed det meget vel, at den Mand, der vel nærer et saadant Haab, det Haab, at ved Gutfelds og Boies, og hvem veed, ved hvilke Hænder ellers, skal hvad man kaldte Poesiens gyldne Alder: den mest vandede, upoetiske, aandløse Krøblinge-Tid Dannemark nogensinde har havt,

vende tilbage; jeg veed, at han, hvad og hans Vurdering af Kingo, Sorterup, Holberg og Flere |VU:197|beviser, har langt mere Smag for sand Poesie end den Tid han saa uforskyldt berøm|A:66|mer, og end Dværgene, som indbilde sig vidt at overflyve ham, men hverken det eller Andet maa afholde mig fra, ved denne Leilighed paa det Bestemtteste at erklære mig for det modsatte Ønske og Haab: det Ønske og Haab, at hvordan saa Tiderne skifte, det dog aldrig meer skal i Dannemark komme saavidt med den aandige Blindhed, at man tæller Gutfeld og Guldberg, Zetliz og Horrebow, Haste og Lundbye eller slige Versificatorer, hvis andre Fortjenester her slet ikke vedkomme mig, mellem *Digterne*, uden at møde høirøstet og grundig Modsigelse. Allermindst bør eller vil jeg fortie dette mit Haab i et Øieblik, da de Yngstes blinde Allarm og fjantede Hurra let hos mange kunde vække Ønsket om Gienfødelse af den forrige Vandsmag, saameget mere som Smagen for Oehlenschlægers senere Producter lader sig dermed prægtig forene. Mit Haab bygger jeg da ingenlunde paa den saakaldte oehlenschlægerske Skole, saalidt som paa noget Skole-Fuxerie, af hvad Navn nævnes kan, men paa den Vished, at Sandhed skal i alle Maader seire, og paa Historiens Vidnesbyrd om det danske Hjertes Grundslag for Sandhed. Længe kan det dog vist ikke vare, før Avnerne begynde at ryge fra Kornet, ja jeg har endnu det Haab, at Oehlenschlæger selv vil opdage Afstanden mellem Aladdin og Fiskeren, |A:67|Hakon og Hugo, og beskiæmme sine Forgudere ved at ryste det Støv af sine Fødder de have lyst som en Helligdom. At Rahbeks Følelse vilde seire over den tomme: aandløse og marvløse Qvasi-Æstethik, der dog ingenlunde tilfredstiller, men tit modsiger den, det er et Haab jeg engang var nær ved at fatte, men som jeg vel nu bliver nødt til at opgive, og det er tungt, men tungere var det dog tilvisse, om man atter hyldede hvad han kalder Smag.

|US:496|Dog, Harme over de gale Optøier i de sidste Dages Litteratur, der syndes at spaae et hovedkulds Tilbagefald i Gade-Kiæret, op af hvilket vi under den retvendte Oehlenschlægers uforglemmelige Harpeslag, begyndte at løfte Hovedet, Harme over det, og Sorg over, at den herlige Skjald, nedsjunket dybt under sin Harpe, selv har givet Anledning til saa ynkelig en Vending; disse Ting have henrevet mig til at sige mere om vore poetiske Aarstider, end jeg havde her i Sinde; og jeg vil da nu hurtig vende mig til hvad jeg her egenlig vilde berøre: Ordsprogene nemlig, for hvilke denne Fortale dog ingenlunde er saa upassende, som den kan synes.

Med Ordsprogene gik det aabenbar, ligesom hardtad med alt Aandigt |VU:1980|Herligt fra de gamle Dage, man indbildte sig at have druknet dem i det |A:68|Vand man kaldte Regler for Veltalenhed, Værdighed i Udtryk og Fiinhed i Omgang, og i deres Sted tænkte man at giøre Mirakler med tørre, livløse, peerjenseniske Sentenser. Ikke vil jeg hermed sige at alle Ordsprog

ere poetiske, og ligesaa lidt vil jeg berømme den Brug eller rettere Misbrug af alskens Ordsprog i Flæng og i Spræng, hvori den næstforrige Alder gjorde sig skyldig; men det vil jeg sige, at Ordsprogene hos ethvert aandigt Folk ere det levende Giærde mellem Poesie og Prosa, saavel som fra en anden Side mellem Skrift og mundtlig Samtale, saa man vel kunde kalde dem Hverdags-Poesie, og Søndags-Prosa, mundtlig Skrift, og skriftlige Mundheld, og at den saakaldte Oplysning viiste her, som alle vegne, hvad den var, ved at fremstille som Feieskarn, hvad der var ubetalelige Guldkorn, kun blandede med og tit indhyllede i Støv, som Lyset netop skulde lære os at frasigte og aftvætte. Langt fra at dølge det, vil jeg med Glæde anmærke, at der neppe er noget Land, hvor de Boglærde have holdt Ordsprog saaledes og saalænge i Ære og Hævd, som hos os; thi hvor har man fra Middel-Alderen en saadan Samling som Peder Laales, hvor lod man før Reformationen, en saadan Bog trykke! hvor gjorde en saadan Latiner som Saxo Vold paa Romer-Sproget, for, som Peder Syv alt har bemærket, saavidt mueligt, at overføre sit Fædrelands Ordsprog! hvor benyttedes disse saa flittig og anvendtes saa net, som af Anders Vedel! Hvem viiste, endnu i femte Christians Dage, saamegen Kiærlighed til Ordsprog og Forstand paa deres Værdie, som gamle Peder Syv, og hvem ihukom dem i den værste Tid med saameget Venskab som Nyerup! Men, netop fordi Ordsprog altid have ligget Dannemænd saa nær om Hjerte og saa idelig paa Tunge, derfor er det rimeligt, at en Dannemand taler deres Sag, rimeligt fordi den gamle Kiærlighed jo ikke ruster, men maa baade løse Tunge og oplade Øren.

Man har talt allehaande om, hvad der egenlig skal forstaaes ved Ordsprog, men hvad man her, som hardtad i alle slige Tilfælde, har glemmt, er at det skal man ei spørge Bøger men Bønder om, thi hvad Bonden kalder Ordsprog, det hedder Ordsprog, naar man taler Dansk, og der maa være saa stor Forskiel paa Talemaader af det Navn, som der vil, saa berettiger det dog kun til Inddeling, thi ved at ville tage Navnet fra nogle, gjør man kun Brud paa Sproget, og fordunkler istedenfor at opklare.

Ordsprog, eller som den danske Bonde helst udtrykker sig: et *gamelt Ord*, betyder hos ham da hverken saa meget, som hos Peder Syv, eller saa lidet som hos de nye, men enhver kort, almindelig Sætning af flere eller færre Led, hvorpaa der i Folke-Munde er sat Stempel, saa den gaaer for rede Penge. Man har meent, at Ordsprog droges paa og lagdes af som Klæder, og derpaa byggede man Haabet, at kunne faae de Ordsprog som man ikke leed udryddede ved at præke imod dem, og ved Forstands-Øvelser gjort til Ordsprog hvad man vilde; men det var Regning uden Vert, thi i slige Ting er Bønder ikke Giæs, og bytte ikke deres rede Penge bort for Tresor-Scheine, som Ingen tager for gyldige. Ordsprog ere tvertimod noget, der staaer i den inderligste Forbindelse med et

Folks Aand, Tænkemaade og Tungemaal, saa hvad der skal blive til Ordsprog, maa have gjort saa dybt et Indtryk paa Folket og præget sig saa fast, at der skal store Forvandlinger til at udslette det, ja hvad der ret er blevet til Ordsprog ophører neppe at være det, førend Folket inderlig forgaaer. Smaa Forandringer i Udtrykket, stundum, dog langt vanskeligere, enkelte Rettelser, kan Tid og indvortes Ændring eller Udvikling afstedkomme, Tallet af Ordsprog maa aftage, ligesom Folket bliver mere glemsomt, de bedste og høieste, som ere den fordærvede Natur meest ubehagelige, eller hentyde mest aabenbar paa det Aandige, glemmes gjerne først, og de tvetydige eller underskiellede bruges galt, naar Aanden |A:71|aftager, men ganske uddør sjelden noget Ordsprog uden ved Religions-Forandring eller ved Folkets Undergang, og de fleste Ordsprog ere upaatvivlelig ældgamle, thi deels er det man i Alderdommen ikke glemmer, gjerne |US:498|nemmet i Ungdommen, og deels have de fleste Ordsprog, forholdsviis efter Folket de tilhøre, en Fylde og Dybde, der langt overgaaer den Forstands Udvikling, Folket havde endnu da man optegnede dem, og som da unægtelig maa have sin Grund i en poetisk Anskuelse fra Folkets unge Dage. Dog, for at man skal nødes til at indrømme, at der i det mindste er noget i hvad jeg her siger, vil jeg af de danske Ordsprogs Literatur, den eneste slige jeg i Grunden kiender noget til, anføre, hvad der i det Ringeste berettiger til en Slutning om dem, hvilket *her* er Hoved-Sagen. I Begyndelsen af det 16tende Aarhundrede (1506) udkom i Kiøbenhavn Peder Laales latinske og danske Ordsprog, som Christen Pedersen Svendborg siden, med sine Rettelser og Oplysninger, lod trykke i Paris (1515). Hvem nu denne Peder Laale har været, og naar han levede, er aldeles uafgjort, men vist er det, at Samlingen længe før |VU:200|Trykningen havde været en almindelig Skolebog, thi det seer man ikke alene af Udgiverens umistænkelige Vidnesbyrd, men tillige af de mange efterhaanden indskudte Talemaader, som |A:72|for det meste røbe sig ved at forstyrre Bogstav-Gangen. Vi indrømme da vel Tvivlere alt hvad de kan forlange, naar vi lade os nøie med at sætte Laales Arbeide i det 15tende Aarhundrede, men, giøre de mindste Indvending, kan vi gjerne føie dem i at indskrænke os til den yderst billige Paastand, at Bogen var skrevet, før den blev trykt. Denne mærkværdige Bog, som høilig fortjende en ny Udgave, indeholder naturligviis endeel som aldrig paa Dansk har været Ordsprog, fordi Sproget enten ikke havde, eller Samleren ikke kunde finde et Ordsprog der svarede til den Mundfuld Munkelatin, man vilde indskiærpe, men ikke desmindre findes dog mange, som jeg har hørt paa Landet, deels ordlydende og deels med en liden Forandring, hvis Grund ofte er let at angive. Heraf følger da saa omtrent, at i det mindste blandt os har mange Ordsprog holdt sig giennem hele det Tidsrum, hvori Reformationen indfalder, og som unægtelig er det, hvori fremmede

Ting og Bøger havde mest Indflydelse paa Folket, saa vi vel ere berettigede til den Slutning, at slige Ordsprog kan for Folkets Skyld være saa gamle, som de skal, og maae, efter den Vedhængenhed at dømme, ingen Aarsunger være.

Dog, dette var kun et Vink for dem der ere ligesaa svage i Troe, som de indbilde sig at være |A:73| stærke i Tvivl, og vi vende nu om til Stedet, hvorfra vi vilde betragte Ordsprogs Vigtighed. Denne er, som man let seer, historisk og af stort Omfang.

|US:499| Først ere de for Sproget af langt større Vigtighed, end man almindelig i Sproggrandskningen har taget sig i Agt for, eller lagt tilbørlig Vægt paa. Hvad der strax falder i Øinene, har man naturligviis seet, at vi nemlig i Ordsprogene vare sikkerst paa at høre Folkets Modersmaal, og rigtig forstaaede indslutte disse Ord Alt hvad der er at sige, men hvad alle strax see, er aldrig det Dybeste, med mindre Tingen er meget tynd og flad, og det har man da vel sjelden lagt Mærke til, at man i Ordsprogene hører Sprogets Aand. Sagen selv er i Øvrigt klar nok, og man behøver blot at oversætte endeel Ordsprog af mærkelig forskellige Sprog, for at overbevise sig derom, men den nødvendige Følge: at Særhed i sine Ordsprog er det uomstødeligste Beviis et Sprog kan fremlægge for Originalitet, det har man, saavidt jeg veed, almindelig overseet. Lad Tvivleren længe nok synes at kunne triumphere over, eller dog skubbe sig fra, de Beviser vi kan anføre for et Tungemaal |VU:201| Ælde og Særhed; lad ham endog finde Bifald, naar han paastaaer at hvert Ord i Ordsprogene kan fordum have lydt anderledes, eller at de alle ere gjorde samme Dag man præntede dem! |A:74| det kan han dog kun bilde Børn og Tossier ind, at to Tungemaal, der ikke kan taale hinandens Ordsprog, i Grunden ere eet, da man meget mere finder, at næsten alle Sprog have heri Noget tilfældes.

Ordsprogenes anden Vigtighed kan vi kalde den moralske, og den har man heller ikke overseet, men dog løbet over med Harefod, thi i et Folks Ordsprog lære vi bestemt at kiende dets Forhold til Sandhed og dets Hverdags-Moral, og jo færre løgnagtige, desmere sandfærdigt er Folket. Herved maae vi imidlertid lægge Mærke til, at noget Sandt ligger der altid til Grund i Ordsprog, men snart udsige de hvad der sædvanlig skeer, snart hvad der burde skee, ofte gjøre de et sandseligt Billede til Udtryk for en Lov i Aandens Rige, og her er det man opdager Forskiellen; intet Folk er reent, det seer man aldrig klarere end i Ordsprogene, jo mere betænksomt et Folk er, desmindre, og jo mere hjerteligt det er, desmere kan man fra denne Side bygge paa dets Ordsprog, men Vigtigheden er upaatvivlelig, og *Yderlighederne* afgjørende.

Endelig komme vi til Ordsprogenes poetiske Vigtighed, om man ellers saaledes kan udtrykke den historiske Vigtighed de have, forsaavidt de lære os at kiende Folkets poetiske Side. Dette er noget

|A:75|som man vel hidtil mest har overseet, men jo dog ingenlunde med Rette, thi sikkrere og mere umistænkelige Vidnesbyrd gives der neppe, og naar man tvivler paa om et |US:500|Værk fra Oldtiden oprindelig tilhører det Folk, paa hvis Sprog det findes, da vil samme Folks Ordsprog, hvis vi have dem, saa omtrent kunne afgjøre Spørgsmaalet, thi i dem maa det kunne sees, baade hvad Vægt Folket lagde paa det Aandige, og fra hvilken Side de betragtede Forbindelsen mellem det Sandselige og Oversandselige. Overordentlig Forskiel finder man i denne Henseende mellem Folkenes Ordsprog, ikke alene i de billedlige, men saa at sige i Tonen hvori de almindelig ere stemte; og jo mere kiernefulde de ere, jo flere, ikke modsigende men gradviis stigende, Betydninger der ligger i dem, jo mere det er Tilfældet, at den aandige Betydning, som denegenlige, stikker frem igiennem den sandselige, desmeer Poesie var der unægtelig i Folket, ligesom derimod desmindre, jo meer eensidig og bestemt Ordsprogene udtrykke Bemærkninger over Sandse-Verdnen og det daglige Liv. Endelig kiendes det da ogsaa paa Ord|VU:202|sprogene, hvornær Riim, Versemaal og hvad der ellers hører til Poesiens Form ligger Folket, saa man og deraf kan gjøre mangen vigtig Slutning om de poetiske Former et Folks Skribenter have brugt.

|A:76|Meget maatte jeg tage feil, om ikke selv denne korte Fremstilling skulde noksom kunne vise at Ordsprogene udgjøre en af Historiens vigtigste Kilder, forsaavidt et Folks Aand, Sprog og Tænkemaade er Sjælen i dets Historie, som skal forklare os dets Bedrifter og Hændelser. Men, hvormeget er da ikke her at gjøre, for hvem som har Lyst og Leilighed til fra denne Side at fremme Menneskehedens store Anliggende: de forbigangne Slægters og deri Menneskets Opklaring! Hvormeget maa der ikke fra denne Side gøres, førend mangt et Spørgsmaal om Folkenes Slægtskab og øvrige Forhold kan bestemt og tilfredstillende afgjøres! Hvor vigtigt vilde det, f. Ex. ikke være, at have en Samling af Ny-Grækernes Ordsprog og sammenligne dem saavel med de græske Skrifter i det Hele, som fornemmelig med de Ordsprog fra Old-Grækenland, vi besidde! Hvilket Udbytte kan man ei være sikker paa, ved at sammenligne de østerlandske Ordsprog, og hvilken Theolog indseer ikke, at det selv for en rigtig Bibel-Fortolkning vilde være høist vigtigt, især at sammenligne de ebraiske og arabiske Ordsprog, hvorved det bedst vilde vise sig i hvilket aandigt Forhold disse Sprog staae til hinanden! Ja, seer man ikke her en Vei, hvorpaa man kan, saa at sige; aftvinge selv Irokesers og Huroners Sprog betydningsfuld |A:77|Skrift, og at man i en saadan Ordsprogs-Mithridates vilde have et Landkort over Menneske-Riget, og et aandigt |US:501|Slægt-Register; hvis Savn Intet videnskabelig kan erstatte Historikeren!

Har nu dette sin Rigtighed, eller, for i en vigtig Sag at afkræfte

enhver Indvending, er det kun vist, at vi i Ordsprogene have et vigtigt Bidrag til Folkenes Historie, som ei uden Tab kan undværes, og som er det Vigtigste vi kan udspørge af Folk, der mangle Skrift, da er det ogsaa tilbørligt at denne Green paa Vidskabs-Træet pleies med langt anderledes Omhyggelighed, end hidtil er skeet. Det er saaledes klart, at Reisende i fjerne Lande burde gjøre sig al muelig Umage for at samle en Skat i disse dybe Gruber, og det er klart, at hvert Folk, som ønsker at kiende sine Fædre, maa stræbe at gjøre denne Deel af deres Literatur saa fuldstændig og frugtbar som mueligt. Skal dette imidlertid skee, da maa man ikke tøve, thi under den nærværende Sløvhed |VU:203indsvinder Skatten med Dagetal, og mangt et herligt Ordsprog, som Ingen har optegnet, findes maaskee i en Oldings Mund, der ved næste Løvfald tager det med sig i Graven.

Dog, til hvert Folk især maae vi for det meste overlade det, at gjøre i denne Henseende saa meget eller saa lidet for sin Historie, som det har Lyst, thi |A:78Ordsprog ere ikke nemme at udspørge, de maa være komne til os som af sig selv, eller de maa ligesom aflures Folket, saa der vilde anderledes Reiser og Reisende til, end de sædvanlige, naar man af dem skulde faae nogen Beskeed om hvad man siger for et gammelt Ord i andre Lande. Paa Norden vil vi da lade Øiet dvæle, og atter i Norden paa vort eget lille, men dog i alle Maader velsignede og *kiernefulde* Fædrene-Land.

Danske behøve egenlig ingen Opmuntring til at samle paa Ordsprog, thi Lyst dertil er dem i Kiødet baaret, og den overdrevne *Folkeskye* som er vor Feil, og viser sig deri, at vi tør nødig komme frem med hvad de Fremmede kan ikke lide, eller hvad de ikke forud har rost Magen til, den er det mest som har forknyttet os i dette som i meget Andet, dræbt Ordsprogene paa vore Læber og bortskræmmet dem af vore Bøger; den er det mest som har givet Tydskerne, der ikke kiende vore gamle grunddanske Bøger og Vendinger, Mod til at paastaae, at vi i Grunden kun er Klodse, som de skal sætte Hoved paa. Opmuntringen vi trænge til, er da egenlig her som i Alt, kun Mod og Kraft til at vise os som vi ere, som Gud har skabt os, og som vi trøste os til for ham at forsvare, uden at spørge det mindste om, enten hvad Tydsken eller Nordman|A:79den, for ei at |US:502tale om Svensken, vil sige. Man veed, jeg har ei store Tanker om hvad jeg i slig Henseende kan virke, men aldenstund jeg selv er dansk, og folkeskye fra Barnsbeen saagodt som Nogen, men er dog, Gud skee Lov! kommet saavidt, at jeg for al Verden tør være min Troe og min Herkomst bekiendt, uagtet jeg veed det er Ting, man nutildags kimser og blæser kun ad, saa har jeg det Haab, at efterhaanden kommer dog vel mangen En, baade Sællandsfar og Jyde, saavidt, og hvad der, næst Gud, gjør Haabet til Vished, er Sandheden af, hvad man vidt og bredt siger for et gammelt Ord, at Æblet falder ikke langt fra Stammen; thi det er øiensynligt i

Dannemænds Krønike, at ihvorvel Blyhed, som Riim-Krøniken formelder, kaldtes en høfueelig Dyd, og blev ikke sjelden forblandet med Lasten som stjæler hendes Farve: den Folkeskye eller Menneskefrygt, vi talde om før, saa, naar det gjaldt aabenbarlig om hvad Guds Sand|VU:204hed er, og Fædre hør til, da blueedes Hjertet ved Folkeskye, og Manddom maatte de Fremmede kalde den Blyhed som glødede da paa Dannemænds Kinder. Tilvisse giælder det nu om Alt hvad vi læse var Fædrene kiært, thi saa smaa ere vi vordne i vore egne og Fremmedes Øine, saa tyndskorpet og vindaaben tykkes dem Marken at være; at et Vindstød synes nok til at knække hver |A:80Bøg, et Pennestrøg nok til at slette os ud af Folkenes Tal. Nu, andet Raad vil der sikkerlig til, om Uraad skal strande, end at sanke paa Fædrenes Ordsprog; thi de følge vel Aanden, men Aanden ei dem, og kun i dens Følgeskab ere de Kæmper for Moders-Maal og Fædrene-Land; men ikke desmindre, med Noget skal man begynde, og det gamle Ord, at det brænder først som Ilden er næst, kan vi og her anvende, hvad enten vi saa tænke paa Faren i hvilke de ypperste Ordsprog nu ere stædte, eller vi besinde os paa, hvad der rimelig først kunde fænge; ja, vi kan i denne Henseende sige med Føie, at det fænger bedst som Ilden var næst, thi hvad er Tungen nærmere end Ordet, hvad minder stærkere om Aand end et kiernefuldt Ordsprog!

Ligesom jeg da før saa tit og saa ivrig har stræbt at lægge mine Landsmænd paa Hjerte, hvilken vigtig og priselig Ting al sandfærdig Historie er, saa den ei kan noksom elskes, æres og hjælpes paa Fode, samt hvilken besynderlig Lykke vi Danske i al vor Ringhed kan rose os af: at være dens Kiæle-Dægger, saa vil jeg her gientage Paamindelsen om, hvad den Sandhed og Lykke forpligter os til: af al vor Magt at ophøie, opklare, opdyrke og beskiærme hvad der er vort sande, aandige Fædrene|US:503land, saavidt det findes heneden, og hermed denne|A:81gang mest have talt alle Ordsprogs, fornemmelig de Danskes Sag. Selv har jeg ikke ladet mig fortryde, efter Evne og Leilighed, at tage mig af dem, og efterdi min Opvext har, som min Herkomst, deelt mig mellem Sælland og Jylland, har der i mit Hoved, som altid var letnemt til Sligt, forsamlet sig mange af menig Mands Ordsprog, de har fornemmelig lært mig *hvad* Dansk jeg kan, dem har jeg Gavn og Morskab af at sammenligne med Laales og Syvs, og med fremmede Folks; men Eet er det, at jeg barer mig vel for at huske, hvor alle de Ordsprog jeg kiender, har hjemme, og dertil kommer at vel de tusinde Ordsprog kan findes, som deels gik mit Øre forbi, og deels gik ad Glemme. Nu er det imidlertid vigtigt, baade at vi faae saa fuldstændig en Samling som mueligt, og at man faaer vis Beskeed om *hvor* de bruges; thi i Dannemark, saavel som i alle europæiske Riger, ere for|VU:205skiellige Folkefærd, og Ordsprogene er netop et af de vigtigste Midler til at opdage deres oprindelige Forhold. Det skulde da være min Bøn til enhver Dansk

som elsker Moders-Maalet og Fædres Ihukommelse, og som udenfor Voldene lever i Folket, at han, uden at spørge hvad Naboen gjør, hvad Folk vil sige, og hvad det kan nytte, vilde flittig optegne hvert Ordsprog der faldt |A:82ham ind, søge Hjemmel derfor paa menig Mands Tunge, og føie til, hvor han fandt den, om det var hos Enkelte eller i Folke-Munde! Havde han nogen Grund til at formode noget om enkelte Ordsprogs Ælde eller Nyhed, da gjorde han ogsaa meget vel i at anmærke det, thi derved bidrog han til at besvare det vigtige Spørgsmaal om Folkets Forhold til sine Ordsprog. Man vil lettelig indsee, at det ingenlunde skader, om de samme Ordsprog kunde paa denne Maade komme til at staae i hundrede Samlinger, det er netop Dyden den, thi hvor de findes skal de fanges, og det er jo et af de fornemste Spørgsmaal, hvor vidt de ere giængse. Det gjorde heller slet ingen Skade, om alle slige Samlinger trykdes uden Afkortning, thi det vilde netop være et Things-Vidne, Saga holdt af, men da dette er meer, end man for Øieblikket tør vente, og der dog burde sørges for, at de Samlinger kom til den mueligste Nytte, saa vilde jeg foreslaae enhver, som tog sig den Umage paa, at skiænke sin Samling til Universitetets Bibliothek, kun med den Betingelse, at hvem der ellers var agtet for en vederhæftig Mand, kunde frit faae den til Laans, uden særdeles Privilegium, som altid er en *egen* og derfor ikke hver Mands Sag. Maatte jeg end gjøre et Ønske, da skulde det være, at Ingen vilde nøle |US:504med Skiænken til den kom i |A:83Testamentet, men heller give lidt og tit, thi ogsaa her giælder det i tvende Meninger, at hvem der giver snart, giver tvende Gange. Maaskee vil man formode, her stikker, iblandt Andet, nogen *Egen-Nytte* under, og, forsaavidt jeg er dansk, og altsaa anseer mit Fædrenelands Nytte for min egen, har man Ret, som jeg til Overflod end mere tydelig skal vise. Det er bekiendt, at jeg har gamle Saxos Bog under Hænder at fordanske, det gaaer, kan man sige, i Langdrag, men hvad gaaer ikke saa hos os! og gaaer det bedre, hvor det gaaer i Spring! Giennem hele Tiden er, Gud skee Lov! det danske Folks og Tungemaal's Undergang, der tit syndes nær, gaaet i Langdrag, og det er sikkerlig bedst at følge Historien naar man vil være den til Tjeneste. Min Skyld er det ikke, og maatte ei være, at man ei alt har det første Bind baade af Saxo og Snorro ude af min Haand, jeg har presset nok, men ikke kunnet *trykke* hvad jeg vilde; men uden der|VU:206med at forsvare min gode Ven Hr. Seidelin, og hvem der ellers har med Tidens Tryk at gjøre, kan jeg dog ikke nægte, at her, som med alle vore glippende Ønsker, er i Grunden ingen Skade skeet; thi for det Første var det gandske godt, at, hvad der ogsaa gik i Langdrag fik sine gode Stunder til at komme rigtig frem, jeg |A:84mener S sammenskuddet, som jeg nu kan glæde danske Hjerter ved at melde, er næsten kant og klart; og for det Andet var det saare godt, at jeg fik Tid at summe mig, Tid f. Ex. til, i Fjor tilbunds, saavidt jeg kunde, at undersøge Riim-Krøniken, og gamle

Laales Ordsprog, og Vocabulariet ad usum Dacorum fra 1510, hvoraf jeg lærde mere Dansk, end der i alle vor Tids Bøger er at finde; ja endelig, saa tør jeg mene, det var ogsaa godt for Læserne at summe sig. Men, der skal være Maade med, ihvad man gjør, med Langdrag derfor ogsaa, og, vil Gud, saa haaber jeg, at hvad end andre vil, skal baade Saxo og Snorro nu med det allerførste paa en skikkelig Maade faae deres Text læst, og Fødder at gaae paa, og kunde der nu imidlertid indløbe en Deel gode, gamle Ord, som end ere giængse, og kanskee mig ubekjendte, da Skam faae den, som ikke ønsker det! thi det kalder jeg Almisse til Folk som er den værd, og som kan svare Regning. Mangt et Ordsprog findes nemlig i de gamle Svendes Mund, som det er ikke altid nemt at hitte Magen eller Ordet til, og hos Saxo findes mangan Vending, der som Vand adskiller Venner, hvis man ei kan ved et Ordsprog saa at sige lægge Broe. Nu paa den anden Side findes hist og her i Landet sikkert mangt et herligt Ordsprog som er hardtad glemt, og aldrig [|US:505kunde](#) [|A:85stædes](#) bedre end i Krøniken, thi læser Folket den, da kommer det til Live, og hvis ikke, da er det paa sit Sted: hos Fædrene; der findes ogsaa mangt et Ord, som er forkvaklet, eller som man bruger bagvendt, saavelsom ikke faae der bruges meget, skjøndt de due kun lidt, men kunde, ved en lille Ændring, blive gode; og jeg tør tiltroe mig et saa kiærligt Forhold til Aanden i de gamle Ord, at det dog stundum vilde lykkes mig at gjøre Gavn i dette Stykke. Ingenlunde har jeg glemt, hvad nys anmærkedes, at naar man rører ved de giængse Ordsprog, da rører man ved Folkets Øiesteen, men ogsaa derved maa man stundum røre, naar der er kommet Snavs i Øiet, og det er ei min Agt at være glubsk, men kun at prøve paa, hvad der kan skee med Læmpe, og allermest see til, at et godt Ord kan finde et godt Sted, og et slemt med, thi mangan Gang er det den bedste Maade at dræbe slemme Ord paa, naar man lægger dem [|VU:207i](#) en slem Mund, som Folk maa blues ved at saae til Hælvdn med; desuden var alt meget vundet, naar man vidste, hvilke af de Ordsprog man har sanket, end ere giængse, thi saa vidste man dog, over hvilke man har Hals og Haand, og kan, paa eget Ansvar, tumle og handtere som man lyster.

Dog, dette er en Biting, til Nød kan jeg vel hjelpe mig med hvad jeg har, i Bog og Pande, og [|A:86det](#) var ikke godt, om mine Oversættelser blev holdt for klassiske, saa det kan ikke skade der er Meget at forbedre, naar vi kun, som vi bedst forstaae, arbeide Efterkommerne i Hænderne. Hovedsagen har jeg nævnet, og vil kun tilføie, at det Spørgsmaal jeg vel anseer for afgjort til Modersmaalets Fordeel, men som Andre mene at Runer afgjøre til dets Vanære, Spørgsmaalet nemlig, om det Sprog vi tale, var vore Fædres, eller om Dansk er en Tvetulle, avlet af Tydsk og Islandsk, vil ved en nogenlunde fuldstændig Samling af vore Ordsprog kunne besvare sig selv. Vist nok vilde saavel denne, som al anden Nytte af

Samlingen, blive langt anseeligere, dersom man paa Island, i Norge og Sverrig, vilde foranstalte en ligedan, thi derved vilde ikke blot det indbyrdes Forhold mellem Folk og Tungemaal i Norden, men ogsaa Nordens Forhold til andre baade ny og gamle Folkefærd vinde et overordentligt Lys; men herom nytter det neppe at tale, da man ei kan vente at høres, og da overalt Saadant neppe vinder Fremgang, uden hos det Folk i hvis Hjerte det opkommer. At det nu er opkommet i Dannemarks Hjerte, lader sig ei nægte, om man endog vilde aftrætte mig Part derudi, thi Laales Samling er unægtelig den ældste, og Syvs den fulstændigste i Norden, ja for Syv |US:506svævede dunkelt Ideen om at |A:87sammenstille og forklare alle Folkefærds Ordsprog, netop den jeg her har havt for Øie.

Til Slutning kunde jeg vel have Lyst til at tale lidt om Brugen af Ordsprog i Tale og Skrift, men det er ikke saa lige en Sag, naar man vil skielne bestemt mellem Brug og Misbrug, og det nytter desuden kun lidt, da det her, som overalt hvor det gjælder om Regler for Tale og Skrift i Modersmaalet, i Grunden kommer an paa, om man veed hvad man vil sige, og er fortroelig med Sprogets Aand, thi, hvis ikke, hjælper ingen Regel, og, naar saa er, behøver man ingen. Kun den Paastand, at Ordsprog kun skal bruges i den lavere Stil, som grændser næst til daglig Tale, vil jeg berøre, for at indskærpe den indlysende Sandhed, at enhver Stil, der ikke saameget muelig nærmer sig daglig Tale, er forkeert og forskruet, thi den offentlige Tale skal jo |VU:208høres af daglige Øren, og Bøgerne læses af daglige Øine; at sætte noget i Stil, som vort Sprog rigtig udtrykker sig, er ingeniunde at beflitte sig paa usædvanlige Ord, Vendinger og Talemaader, men ved Eftertanke at forbinde de sædvanlige til en højere Grad af Tydelighed, Klarhed og Eftertryk, end man sædvanlig finder i den mundtlige Tale. At man nu skal bruge Alt hvor det kan passe er ligefrem, aldrig at tage Feil, er et Underværk, men at Stilen no|A:88gensinde skulde forsmå træffende Ordsprogs Fynd og Eftertryk, at den ikke skulde stræbe, deels at knytte sig til dem, deels at indflette dem i sig, det seer man dog vel er en latterlig Paastand. Mere herom vil finde sit rette Sted i en Betragtning over Sproget, og indtil videre tage da Læseren til Takke med de som jeg haaber ei aldeles ubetydelige Vink, jeg her ansaae det for passende at give, og ei veed at slutte bedre end med Ordsproget: mange Bække smaae gjør en stor Aae.
